

Indholdsfortegnelse

Kap.1. Martin bliver munk.....	2
Tordenvejret	2
Farens ambitioner	2
I kloster	2
En fantastisk opdagelse	3
Kap.2. Martin Luthers kamp for den nye sandhed.....	3
Bibelstudier.....	3
Angsten.....	3
Den nemme løsning.....	4
Luthers protest	4
Kap.3. Martin Luther rammes af både paven og kejserens vrede.....	4
Munden skal lukkes på Luther.....	4
Bandlyst af paven	5
Erklæret fredløs af kejseren	5
Kap.4. Martin Luther forsvarer sig på rigsdagen i Worms.....	5
Fra Wittenberg til Worms.....	5
Forhøret går i gang	6
Forhørets anden dag - Luther står fast.....	6
Kap.5. Martin Luther bliver kidnappet	6
Kidnapningen.....	6
På Wartburg som Junker Jörg.....	7
Rygtet om Luthers død	7
Kap.6. Kristendom på tysk.....	7
Dagligdag på Wartburg.....	7
Septemberbibelen	7
Kampen mod Luthers bibel	8
Kap.7. Luthers lille katekismus	8
Tilbage til Wittenberg.....	8
En pixibog om troen	8
Livet i kald og stand	9
Verden er forandret.....	9

Kap.1. Martin bliver munk

Tordenvejret

Uvejret brager løs om ørene på ham. Aldrig har Martin oplevet et tordenvejr så vildt. Det er som om djævelen selv og alle hans lede hjælpere er steget op fra underverdenen for at pine og plage dem, der er ude på vejene denne sommeraften. Lynene knitrer, og i samme sekund flåenser braget luften omkring ham. Martin er for længst gennemblødt. For regnen har pisket ned, lige siden han forlod universitetet i byen Erfurt. Men lige nu sanser han ikke kulden og det drivvåde tøj. Uvejrets rasen skræmmer ham, så han kun har én ting i tankerne: At slippe væk fra dette helvede, før han er helt fortabt.

Pludselig slår et lyn ned i et træ lidt længere fremme ad vejen. Martin synes, at han ser djævelens ansigt inde mellem træets skarpt oplyste grene. Skælvende kaster han sig til jorden. Og i et anfald af dødsangst skriger han til den hellige Anna og beder hende om hjælp til at komme levende igennem dette frygtelige helvede. Hvis Anna ville redde ham, lover Martin, at han til gengæld vil opgive alt og gå i kloster resten af sit liv.

En god stund bliver han liggende med ansigtet ned mod den mudrede vej, mens han beder af hele sit skælvende hjerte. Ud af øjenkrogene mærker han, hvordan lynene oplyser markerne omkring ham, mens tordenvejrets buldren ruller hen over himlen som tunge vognhjul.

Det er alligevel som om uvejret er på vej væk. Mon Anna har hørt hans forskræmte bønner? Martin løfter hovedet. Ingen tvivl. Med jævne mellemrum oplyser lynene stadigvæk aftenmørket. Men tordenbragene er ikke helt så aggressive som før. Lyden bliver bliveret rundere - og fjernere. Martin takker den hellige Anna, som har reddet ham ud af djævelens klør.

Farens ambitioner

Martin bliver nu igen opmærksom på sine våde støvler og kappen, der klasker tungt om hans rystende ben. Tankerne iler i forvejen mod hans forældre, som venter derhjemme i Mansfeld. Faren, Hans Luther, har insisteret på, at Martin skal udnytte sine gode evner og tage en juridisk eksamen. Faren er selv begyndt som fattig og hårdtarbejdende bjergværksarbejder. Men flid og dygtighed har hjulpet ham frem, og nu ejer han selv en kobbermine. Men alligevel ville det være et pænt skridt op ad den sociale rangstige, hvis sønnen Martin kan blive sagfører eller ligefrem dommer. De første studieår er gået godt, og Martin er nu på vej hjem for at aflægge regnskab for forældrene.

Pludselig går det op for unge Martin Luther, at hans løfte til den hellige Anna ikke passer særlig godt ind i farens ambitioner. Martin kender sin fars strenghed, men bryde sit løfte til den hellige Anna kan og vil han ikke.

Som forventet bliver det ikke en nem diskussion med faren. Men hverken vrede eller trusler kan få Martin til at vige fra sine løfter. 22 år er han – og gammel nok til at gå sine egne veje.

I kloster

Nogle dage senere er Martin atter tilbage på universitetet i Erfurt. Her sælger han de fleste af sine bøger og andre ejendele. Selvom farens stærke misfornøjelse ligger som en tung byrde på Martins skuldre, så er han ikke i tvivl om, at det er netop det, han lovede den hellige Anna den skæbnesvangre uvejsaften.

Befriet for sine jordiske ejendele går Martin ned og banker på porten til Augustinerklosteret. Han vil vise sine alvorlige hensigter. Derfor søger han om optagelse i det allerstrengeste kloster i Erfurt. Arbejdet og læsningen vil kun blive afbrudt af de regelmæssige gudstjenester i klosterkirken. Martin er sikker på at freden vil komme til hans urolige sjæl, når han nu helljertet overgiver sig til det gudfrygtige liv i klostret.

De første måneder bringer ham dog kun skuffelse. Ingen munk passer sine arbejdsopgaver mere pligtopfyldende end Martin. Han deltager trofast i alle tidebønnerne – både dag og nat. Alene med sig selv i sin munkecelle læser han flittigt i biblen. Men lige lidt hjælper det! Gud er stadig fjern og utilnærmelig. Tilsyneladende ligeså utilfreds med Martin som faren derhjemme i Mansfeld. Martin gør sig umage. Læser mere. Beder mere. Skrifter både tidligt og sent for abbeden i klostret, som til sidst bliver helt bekymret for broder Martins mentale tilstand. Bleg og feberagtigt kredser han kun om én ting: At gøre Gud tilfreds. Martin vil ofre alt, men det er som om, Gud ikke vil tage imod det, som den unge munk tilbyder ham.

En fantastisk opdagelse

En dag, hvor han igen sidder med sin bibel, slår lynet ned. Det er som om en bestemt sætning springer ud af siderne i bogen. *Den retfærdige skal leve af tro.* (Rom.1.17 + 3.21). Ordenes betydning står med ét lysende klart for Martin. Gud har ikke brug for alle hans bønner og hans mange anstrengelser for at gøre Gud tilfreds. Gud vil kun, at Martin skal forstå, at han allerede er elsket af Gud – og TRO på det.

En stor befrielse vælter ind over munken. Gud er ikke vred. Intet menneske skal bruge sine kræfter på at gøre Gud tilfreds. Heller ikke Martin vil knokle mere med den sag. Tvært imod vil han bruge alt, hvad han har i sig på at fortælle verden om Guds betingelsesløse kærlighed, der er udgangspunkt for alt, hvad mennesker kan udrette i verden.

Kap.2. Martin Luthers kamp for den nye sandhed

Bibelstudier

Munken Martin Luther bliver forflyttet til Augustinerklostret i Wittenberg. Her læser han ivrigt i sin bibel. Efter at han gjorde sin store opdagelse, er det som om alt, hvad han læser, passer ind i et nyt mønster. Jo mere han læser, jo mere bliver hans nye forståelse af Gud bekræftet. Gud er virkelig ikke vred! Godt nok sker der mange onde ting i verden. Martin kan også nemt finde det onde i sit eget hjerte. Men han føler sig alligevel fri og let. For han er sikker på, at Gud har tilgivet synden, så intet menneske behøver at frygte for Guds straf. I tide og i utide fortæller Martin Luther om sin nye opdagelse til alle, som vil høre på ham. Han skriver bøger. Han underviser på universitetet, hvor han er blevet professor. Han prædiker i kirken. Han kan ikke holde sin fantastiske viden tilbage. Og der er en stor længsel efter at høre, hvad Martin Luther har at fortælle. For der er mange, som lever med en evig angst for døden og fortabelsen.

Angsten

Døden lurder overalt. Ingen kan vide sig sikker. Pesten kan komme tilbage når som helst og høste en masse liv. Der er mange andre sygdomme, som river både gamle og unge væk fra de levendes verden. Derfor gælder det om at have sit regnskab med Gud gjort op til hver en tid. Det hjælper lidt på angsten at gå til præsterne og skrive sine synder. Præsterne kan formidle Guds tilgivelse til

syndere, som alvorligt angreder deres synd og gør bod. Men selv det mest retfærdige og fromme menneske har jo skærsilden i vente. Præsterne forsømmer ingen lejlighed til at udpensle skærsildens rædsler for folk. Efter døden har sjælen brug for renselse, inden den kan komme i himlen, fortæller præsterne. Og jo mere uren sjælen er, jo længere tid skal den tilbringe i den rensende skærsild. Tanken om tusind års brændende smerte kan nok fylde de fleste med angst.

Den nemme løsning

Kirken er ikke sen til at tjene penge på folks angst. Omrejsende handelsmænd sælger afladsbreve. Med et sådant brev i hånden kan man undgå at gøre bod her i livet. Ja, selveste paven garanterer endda, at køberens sjæl vil slippe hurtigere igennem skærsilden. Og køber han endnu et afladsbrev, så kan også de døde forældre eller den gamle bedstemor slippe ud af skærsildens flammer.

På torvet i Wittenberg har afladskræmmeren Johann Tetzel stillet sin bod op. Uden for teltet har han tændt et stort bål, som skal få de forbigående til at tænke på skærsildens flammer. *Kom og køb, kom og køb*, råber han. *Hjælp din gamle mor, hjælp dig selv! Når pengene i kisten klinger, straks sjælen ud af skærsilden springer!* Køen foran boden er lang. Der er mange, som gerne vil give deres sidste mønter fra sig, hvis de kan slippe for ilden.

Luthers protest

Fra sit værelse i klostret på den anden side af torvet kan Luther følge med i postyret foran afladshandlerens bod. Vreden koger i ham. Kræmmerens råben går ham på nerverne. Hvordan kan han bilde sig selv og andre ind, at Guds kærlighed kan sikres med et par småmønter, som bliver skænket af fattigfolk til kirkens i forvejen alt for store pengekasse. Det er ikke den Gud, Luther læser om i sin bibel. Noget må gøres for at stoppe dette misbrug. Luther griber pennen og begynder at skrive. Han lister alle de argumenter op, som han kan finde imod pavens smudsige forretning. Listen bliver lang, inden han er færdig. Om aftenen går Luther ned og sømmer sin liste med de 95 teser op på kirkedøren. Næste morgen er pladsen foran kirken fyldt med mennesker, som ivrigt debatterer Luthers kritik af handlen med afladsbreve. I flokken af mennesker er også en af byens bogtrykkere, som har travlt med at notere alle Luthers sætninger på sin skriveblok. Takket være hans optryk, bliver teserne hurtigt spredt ud over det meste af Tyskland. Selv paven i Rom får nys om Luthers protest.

Kap.3. Martin Luther rammes af både pavens og kejserens vrede

De 95 sætninger, som Martin Luther slog op på kirkedøren i Wittenberg, får vidtrækkende konsekvenser - ikke bare i selve byen og i den nærmeste omegn. Ordene bliver trykt, og tusindvis af flyveblade bliver spredt ud over hele landet. Selv paven i Rom læser det, som Luther har skriveret.

Paven bryder sig bestemt ikke om Luthers anklager. De er en direkte trussel mod kirkens gode forretning. Hvis afladshandlen bliver skadet - eller helt afskaffet - så vil paven miste en stor del af sin indtægt. Og hvem skal så betale for at få bygget Peterskirken i Rom, verdens prægtigste katedral?

Munden skal lukkes på Luther

Stærke kræfter går straks i gang med at lukke munden på Luther. Men det er ikke let. Normalt bliver diskussioner om kirkens sager ført bag lukkede døre. De lærde diskuterer mundtligt eller skriver til hinanden på latin. Men Luther vælger en helt ny taktik. Han skriver en bog, hvori han uddyber sin kritik af afladshandlen. Bogen bliver trykt - på tysk! Trykkes teknikken er en ret ny

opfindelse, og bøger er forholdsvis dyre. Men alligevel bliver Luthers budskab spredt vidt omkring, og han får mange tilhængere blandt helt almindelige borgere. Kirkens mænd er stærkt utilfredse med, at jævne og ulærde folk nu skal til at have en mening - og blande sig i kirkens anliggender.

Bandlyst af paven

Kirkens folk forsøger med alle midler at standse Luther. Ved flere lejligheder bliver hans bøger brændt på torvet. Men lige lidt hjælper det. Luthers tanker spreder sig, og mange mennesker bifalder hans kritik af kirken. For at standse uroen og utilfredsheden må paven tage endnu stærkere midler i brug. Luther bliver afhørt, og kirkens mænd kræver, at han tilbagekalder sine kritiske udtalelser. Men det nægter Luther. Til sidst må paven tage det ultimative skridt. Han udsteder en bandbulle, hvori han forlanger, at Luther inden 60 dage tilbagekalder alle sine skrifter. Hvis ikke Luther efterkommer pavens krav, vil han blive smidt ud af kirken. Det er en meget alvorlig trussel. Men Luther er sikker på, at han har fået sin opgave af Gud selv, så han lader sig ikke true til tavshed. Da fristen for længst er udløbet, kalder Luther en flok af sine tilhængere sammen på torvet og sætter ild til bandbulen. Det er en uhørt hån imod paven. Nu er der åben krig mellem Luther og kirken.

Erklæret fredløs af kejseren

Pavens udsending overtaler kejser Karl til at indkalde Luther for Rigsdagen i Worms. Rigsdagen er det møde, hvor kejseren og hans fyrster samles for at diskutere rigets vigtige anliggender. Det er åbenbart ikke nok for paven, at Luther er blevet udstødt af kirken. Han vil også have kejseren til at erklære Luther for fredløs i hele riget. En fredløs kan aldrig vide sig sikker. Enhver, som møder ham, må slå ham ihjel. Ja, det vil ligefrem blive betragtet som en god gerning at rydde en fredløs af vejen.

Heldigvis har Luther også tilhængere blandt fyrsterne. Frederik den Vise, som er fyrste i Sachsen, det område hvor Luther bor, har stor sympati for Luthers tanker. Takket være hans indsats får Luther løfte om frit lejde på vejen til Worms. Det betyder, at Luther frit kan rejse til og fra rigsdagen uden at frygte for sit liv.

Kap.4. Martin Luther forsvarer sig på rigsdagen i Worms

Når den mægtige kejser Karl kalder, er der ingen vej udenom. Luther er nødt til at møde op og forsvare sig for rigsdagen i Worms. Med stærkt blandede følelser gør Luther sig klar. Skrækken sidder dybt i ham. Han har meget stor respekt for kejseren, men samtidig har han også stor lyst til at forklare sig. Selv er Luther overbevist om, at han har forstået sandheden. Og han er sikker på, at både kejseren og paven vil give ham ret, hvis bare han får mulighed for at forklare sig ordentligt.

Fra Wittenberg til Worms

Rejsen fra Wittenberg til Worms varer 12 dage og er et sandt triumftog for Luther. Alle vegne, hvor han kommer frem, står folk langs med vejene og jubler. De vil se og høre den berømte munk, som er modig nok til at trodse kirkens mægtige folk. Hver dag prædiker Luther i kirkerne i de byer, han rejser igennem.

Trods al den sympati og støtte, som Luther møder undervejs til Worms, så ved han godt, at han er ude på en farlig mission. Hvis missionen mislykkes, vil kejseren overgive Luther til pavens folk, som straks vil lægge ham i lænker og føre ham til Rom, hvor han vil blive brændt på kætterbålet.

Den 16. april ankommer Luther til Worms. En hær på hundrede bevæbnede ryttere er redet ham i møde og følger ham ind i byen. Portvagten blæser i sin trompet og alle springer op fra deres middagsmad og løber ud i gaderne for at få et glimt af den berømte og berygtede munk fra Wittenberg. Luther indlogerer sig sammen med kurfyrsten, Frederik den Vise, som er Luthers beskytter. De spiser og drikker og fester, så ingen skulle tro, at Luther står foran en alvorlig kamp på liv og død.

Forhøret går i gang

Sidst på eftermiddagen kommer to af kejserens mænd for at hente Luther ind til forhøret. De kan næsten ikke bane sig vej igennem menneskemængden, som trænger sig på fra alle sider. Salen, hvor forhøret skal foregå, er fyldt med mennesker, som må drives ud med magt. Mens Luther bliver ført ind i salen, hilser han muntert på dem, han kender.

Forhøret går i gang. Luther bliver præsenteret for en stor stabel bøger. Kejserens talsmand spørger, om Luther vil anerkende dem som sine skrifter. Det kan Luther kun svare ja til. Hans navn står jo på forsiden af alle bøgerne. Dernæst bliver han spurgt, om han vil tilbagekalde, hvad han har skrevet i sine bøger. Pludselig bliver Luther ramt af forvirring og usikkerhed. Han kan ikke svare ordentligt for sig, og til sidst må han bede om at få sagen udsat. Der udbryder tumult i salen. Luthers tilhængere håbede, at Luther uden vaklen ville stå fast på alt, hvad han har skrevet. Nu frygter de, at han er ved at give efter for overmagten. Også Luthers modstandere tager hans tøven som et tegn på, at han er på vej til at give op. De vil gerne have sagen afsluttet på stedet. Men kejseren efterkommer Luthers ønske om at få sagen udsat til dagen efter. Under mængdens larm og råb bliver Luther ført tilbage til sit logi, hvor han straks går i gang med at forbedre sit forsvar. Han studerer og skriver.

Forhørets anden dag - Luther står fast

Klokken fire næste eftermiddag kommer kejserens udsendinge igen og henter Luther. Nu er Luther som forvandlet. Al usikkerhed er forduftet. Han taler sin sag med stor styrke og slutter med at sige: Et menneske skal ikke gå på kompromis med sin samvittighed. Hvis I ikke kan overbevise mig med klare ord fra bibelen eller med sund fornuft, så holder jeg fast ved alt det, jeg har skrevet. Her står jeg. Jeg kan ikke andet. Gud hjælpe mig!

Kap.5. Martin Luther bliver kidnappet

Da Luther nægter at tilbagekalde sin bøger, pådrager han sig både pavens og kejserens vrede. Heldigvis holder kejseren sit løfte til Luther om frit lejde til og fra rigsdagen. Så Luther bliver ikke taget til fange på stedet. Han får lov til at forlade Worms sammen med en lille gruppe af sine tilhængere. Men fristen er kort. Om få dage er Luther en jaget mand – bandlyst af kirken og fredløs i landet.

Kidnapningen

På vejen hjem til Wittenberg sidder Luther og hans nærmeste i hestevognen og snakker muntert sammen om den begejstring, som de møder alle vegne. De har overnattet i et par byer, hvor Luther også har prædikeret. Overalt bliver kirkerne fyldt til bristepunktet, når folk opdager, at Martin Luther er på prædikestolen.

På en stejl stigning inde i skoven kommer pludselig fem ryttere til syne. De er bevæbnet med armbrøster og standser kusk. *Er doktor Martin Luther i vognen*, spørger de. Den skrækslagne kusk nikker. Den slags røveriske overfald hører ikke til sjældenhederne. Og tit ender det med både plyndring og drab. To mænd hiver Luther ud af vognen. Han får en lærredssæk over hovedet og hans hænder bliver bundet med læderreb. De trækker ham ind i skoven, hvor en hest venter. Et øjeblik efter er røverne forsvundet med Luther.

Luther selv og en enkelt af hans medrejsende er klar over, at overfaldet er aftalt spil. Så de bliver ikke skræmt. Men Luther er alligevel ærgerlig over, at han ikke kan skynde sig hjem til Wittenberg, hvor arbejdet venter på ham. Han synes ikke, at han hurtigt nok kan komme i gang med at sprede det nye budskab.

På Wartburg som Junker Jörg

Kidnapperne bringer Luther i sikkerhed på borgen Wartburg. Borgkommandanten tager imod ham og anviser ham to små værelser på borgen, hvor aftensmaden bliver serveret. Luther må lægge sin munkekutte og sin doktorhat, som gør ham alt for genkendelig. I stedet får han udleveret en ridderdragt. Han får også besked om at lade håret og skægget gro. Snart er han ikke længere Martin Luther, men *Junker Jörg*.

Rygtet om Luthers død

Hurtigt spreder det rygte sig, at Luther er død. Kusken og de andre mænd, som oplevede overfaldet, er ikke i tvivl. De er overbevist om, at Luthers fjender fik ram på ham i skoven. Der bliver stor sorg over hele landet. Mange havde håbet på, at Luther skulle stå i spidsen for en ny tid med frihed og håb for de undertrykte og fattige. Nu døde håbet sammen med Luther. Også vreden breder sig ud over landet. Et oprør lurar. Stemningen er så opkørt, at pavens folk ikke længere tør færdes frit. Overalt hænger der plakater med trusler mod papisterne. Præster, studenter og andre tilhængere af Luther holder opflammende taler med opfordringer til vold mod pavens folk.

Imens går Luther uvirksom rundt på borgen Wartburg. Han kæmper med djævelen. Han kæmper med sine bekymringer og sin tvivl. Han kæmper med sin dårlige mave. Og først efter adskillige dage tager han sig sammen til at skrive det første brev til vennerne i Wittenberg. De ved stadig ikke, hvor Luther er, men nu ved de dog, at han lever!

Kap.6. Kristendom på tysk

Dagligdag på Wartburg

Martin Luther er ikke vant til lediggang. På borgen Wartburg går han rastløst rundt. Der er så mange opgaver, der venter. Han må gøre noget. Hver dag sender han breve med svar på spørgsmål fra vennerne i Wittenberg. Men dagene har stadig mange flere timer. Luther kaster sig over en opgave, som han længe har brændt for, men ikke haft tid til. Han vil oversætte biblen til tysk. Så længe biblen kun findes på latin og græsk, er den en lukket bog for de fleste. Kun præster og munke kan læse biblen på de gamle sprog. Men nu vil Luther vriste biblen ud af de lærdes hænder og gøre den tilgængelig for alle.

Septemberbibelen

Det er en stor opgave, men Luther har et usædvanligt godt sprogøre. De tyske ord kommer flydende til ham. Og han bruger et helt almindeligt, dagligdags sprog. *Man skal lytte til mødrene derhjemme, børnene på gaden og den jævne mand på markedet – og lægge mærke til, hvordan de taler, siger*

Luther. *Og så skal man oversætte efter det. Så forstår de det og mærker, at man taler ærligt tysk til dem.* I september 1522 er Luther færdig med sin bibeloversættelse. Alene i løbet af det første år bliver bogen trykt i 6000 eksemplarer, der straks bliver revet væk, selvom prisen er høj. Den svarer til en tjenestepiges årsløn. I flere år bliver trykkemaskinerne ved med at spytte tusindvis af bibler ud.

Kampen mod Luthers bibel

Øvrigheden farer hårdt frem mod Luther-biblen. Fyrsten forlanger, at de, der har købt en bibel, skal indlevere den til et regeringskontor og få pengene tilbage. Men kun ganske få efterkommer hans krav og afleverer deres bibel. De fleste ønsker ikke at give slip på den nye skat, som de har fået i hænderne.

Også kirkens folk er forfærdede over, at Guds ord på den måde bliver sluppet fri imellem almindelige, jævne folk. En af Luthers skarpeste modstandere beklager sig: *Luthers testamente bliver udbredt i så stor mængde, at også skræddere og skomagere, ja selv kvinder og andre enfoldige, griber det med den største begærlighed, som om det er en kilde til al sandhed.*

En ny tid er begyndt! Folk har fået Guds ord på deres eget sprog.

Kap.7. Luthers lille katekismus

Tilbage til Wittenberg

10 måneder tilbringer Martin Luther på borgen Wartburg. Men så holder han heller ikke sin indespærring ud længere. Luther kan fornemme, at situationen i hjemmet i Wittenberg er ved at køre af sporet. Mange af hans tilhængere er helt berusede af den nye frihed. De mener, at alt det gamle skal rives ned og udslettes. Kirkerne bliver tømt for kunstgenstande. Det hele bliver slæbt ud og brændt af. Alting er i opløsning, og gudstjenesterne er præget af rod og kaos.

Med fare for sit liv forlader Luther sit skjul på borgen Wartburg. Efter fem dages rejse kommer han til Wittenberg. Med sin myndige optræden får han hurtigt sat en stopper for de mest voldelige optøjer og genskabt ro og orden i byen. Det er Luthers overbevisning, at al brug af vold skal være bandlyst. De nye reformer i kirken skal indføres ved ordets kraft alene.

I den følgende tid rejser Luther rundt i egnen omkring Wittenberg. Til sin forfærdelse opdager han, hvor lidt mange mennesker ved om kristendommen. Selv hos præsterne står det skidt til. Mange af dem kan hverken fadervor, trosbekendelsen eller de ti bud.

En pixibog om troen

Luther bestemmer sig for at skrive en lille, letlæst bog, der kan fortælle de mest grundlæggende ting om kristendommen. Ét for ét forklarer han de ti bud, så folk kan forstå, hvordan de skal leve sammen. Han udlægger trosbekendelsens ord om Faderen, Sønnen og Helligånden. Han gennemgår Fadervor, så både børn og voksne lærer at bede til Gud. Han forklarer, hvad det er for en gave Gud giver os igennem dåben og nadveren. Luther skynder sig til bogtrykkeren med manuskriptet, som bliver udgivet under titlen *Luthers lille katekismus*.

Luther skriver også nye salmer, så folk kan synge kristentroen ind i hjerterne. *Nu fryde sig hver kristen mand og springe højt af glæde. Vor Gud han er så fast en borg. Behold os, Herre, ved dit ord.* I kirkerne er det er slut med latinen. Nu kan alle både lytte til præsten og synge på deres eget sprog.

Livet i kald og stand

Efterhånden står mange klostre tomme. De fleste munke og nonner gifter sig. Også Luther selv bliver lykkeligt gift med en tidligere nonne ved navn Katharina von Bora. Kun nogle få gamle munke og nonner, som ikke ønsker at flytte ud af klostrene, får lov til at blive boende. De andre får arbejde som håndværkere eller bønder. Det er vigtigt for Luther at understrege, at alle slags arbejde har værdi for Gud. En bonde skal arbejde flittigt på sin jord. En tømrer skal bygge solide huse. En handelsmand skal sælge gode varer til en ærlig pris. En herremand skal behandle sine underordnede retfærdigt. Alle skal de se på deres arbejde som en opgave, Gud har betroet dem.

Verden er forandret

Når Luther ser tilbage over de sidste 20 år af sit liv, må han erkende, at meget er forandret. Det er som om, Gud er flyttet ud af kirkerne og klostrene. Nu bor han hos almindelige mennesker. Han taler deres sprog og er en del af deres daglige liv. Det er ikke paven og præsterne og kirken, der er hellig. Hverdagen er blevet en gudstjeneste.